Liikenne- ja viestintävaliokunnalle / Ulkoasiainvaliokunnalle

UTP 6/2024 vp Valtioneuvoston selvitys: Sotilaallinen liikkuvuus ja kansallinen suunnitelma 2024

Liikenne- ja viestintäministeriö kiittää liikenne- ja viestintävaliokuntaa ja ulkoasiainvaliokuntaa asiantuntijalausuntopyynnöistä ja esittää lausunnossaan seuraavaa:

Valtioneuvoston asettamiin avaintavoitteisiin EU-vaalikaudelle 2024-2029 sisältyy muun muassa Euroopan kokonaisturvallisuuden parantaminen, mukaan lukien sotilaallinen liikkuvuus. Tähän nivoutuen Puolustusministeriö on UTP-kirjeellä tarkentanut valtioneuvoston kantoja koskien sotilaallisen liikkuvuuden kehittämistä Suomessa ja sekä kansainvälisessä yhteistyössä sekä tiedottaa Eduskuntaa sotilaallisen liikkuvuuden kansallisesta kehittämisestä. Puolustusministeriö on valmistellut sotilaallisen liikkuvuuden kansallista toimintaohjelmaa tiiviissä yhteistyössä valtioneuvoston sisällä ja liikenne- ja viestinministeriö on osallistunut työhön.

Sotilaallinen liikkuvuus edellyttää toimivaa ja kaksikäyttöistä logistista infrastruktuuria, joka liikenneverkon solmukohtineen vastaa teknisesti ja kapasiteetiltaan sotilasjoukkojen ja materiaalin kuljetusten ja käsittelyn edellyttämiä vaatimuksia. EU:n sotilaallisen liikkuvuuden toiminta-suunnitelman (EU Action Plan Military Mobility 2.0) mukaan on tarve kehittää yhteyksiltään tiivis sotilaallisen liikkuvuuden verkko, joka koostuu multimodaaleista liikennekäytävistä (maanteistä, rautateistä, lentoreiteistä ja sisävesiväylistä), joissa on sotilaskuljetuksiin soveltuvaa kaksikäyttöistä liikenneinfrastruktuuria sekä liikenteen solmukohdista ja logistiikkakeskuksista, jotka mahdollistavat tarvittavan isäntämaatuen ja operaatioiden ylläpidon.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus suuntaviivoista Euroopan laajuisen liikenneverkon kehittämiseksi (1315/2013) määrittää lähtökohdat Euroopan laajuisen liikenneverkon (TEN-T-verkko) kehittämiselle, sille asetettavat vaatimukset, kehittämisen prioriteetit ja toteuttamisen aikataulut sekä liikenneverkkojen kartat. Komissio antoi 14.12.2021 ehdotuksen uudeksi asetukseksi TEN-T-verkon kehittämiseksi ja täydensi heinäkuussa 2022 esitystään, jolla reagoitiin Venäjän hyökkäyssotaan tuomalla liikenneverkon painopiste pois Venäjälle suuntautuvista yhteyksistä ja ottamalla kantaa jäsenmaiden raideleveyteen. Neuvoston yleisnäkemys asetuksesta saavutettiin joulukuussa 2022. Euroopan parlamentti muodosti kantansa asetukseen huhtikuussa 2023, jossa parlamentin kanta oli huomattavasti neuvoston yleisnäkemystä kunnianhimoisempi ja siinä sotilaallinen liikkuvuus oli huomioitu kattavammin kuin komission alkuperäisessä ehdotuksessa. Kolmikantaneuvotteluissa saavutettiin ratkaisu 18.12.2023. Komission alkuperäistä ehdotusta täydennettiin monelta osin sotilaallisella liikkuvuudella. Asetuksen oletetaan tulevan voimaan kevään 2024 aikana.

Sotilaallisen liikkuvuuden hankkeiden EU-rahoitus perustuu TEN-T–verkon toimeenpanoa varmistavaan Verkkojen Eurooppa –rahoitusvälineeseen, Connecting Europe Facility, eli CEF-asetukseen (2021/1153). Sotilaallisen liikkuvuuden hankkeisiin on osoitettu 1,7 miljardia euroa vuosille 2021-2027. CEF-tukea voidaan myöntää sellaisiin hankkeisiin, jotka palvelevat sekä sotilaallisen liikkuvuuden että liikenteen siviili-infrastruktuurin tarpeita perustuen TEN-T-verkkoon ja sille asetettuihin vaatimuksiin.

Liikenne- ja viestintäministeriö vastaa TEN-T–verkkoon liittyvien asioiden valmistelusta EU:n suuntaan ja koordinoi CEF-rahoitusta. CEF-tukea voidaan myöntää sekä TEN-T-ydinverkon että

kattavan verkon kohteisiin. Sotilaallisen liikkuvuuden hakukohteiden tulee palvella sekä puolustushallinnon että liikennesektorin TEN-T-verkolle kohdistuvia tarpeita. Sotilaallisen liikkuvuuden hankkeisiin on ollut mahdollista saada EU-tukea 50 %, lisäksi tarvitaan kansallista rahoitusta. Hankepriorisointi on tehty puolustushallinnon ja liikenneviranomaisten yhteistyönä. Hakujen valmisteluissa on kartoitettu hakukelpoisia kaksoiskäyttöhankkeita, jotka täyttävät mahdollisimman hyvin sotilaallisen liikkuvuuden hankehauille asetetut kriteerit. Puolustushallinto on antanut arvionsa hanke-ehdotusten merkityksestä sotilaalliselle liikkuvuudelle. Toisin kuin yleisessä CEF-haussa, sotilaallisen liikkuvuuden haussa on rahoitusta ollut jaossa myös maanteille.

Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma (Liikenne 12) sekä sen toimeenpanoon liittyvä investointiohjelma, suunnitteluohjelma ja liikenneverkon strateginen tilannekuva määrittelevät ne liikenneinfrastruktuurin hankkeet, joiden pohjalta kansalliset talousarviovalmistelut tehdään ja välttämätön kansallinen rahoitus varmistetaan.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti Suomi on hyödyntänyt täysimääräisesti CEF-rahoitusta EU:n sotilaallisen liikkuvuuden hankkeisiin. Suomi on saanut vuosina 2021-2023 CEF-tukea kolmessa sotilaallisen liikkuvuuden haussa yhteensä 82,7 miljoonaa euroa kymmenelle hankkeelle. Vuoden 2023 hakukierroksella Suomesta haettiin CEF-tukea yhdeksälle hankkeelle, joista tuki saatiin seitsemälle hankkeelle eli yhteensä 39,45 M€. Kokonaisuudessaan Suomi on pärjännyt sotilaallisen liikkuvuuden hauissa erinomaisesti, sillä kaikki kolme hakukierosta ovat olleet moninkertaisesti ylihaettuja suhteessa jaettavan tuen määrään. Kolmannen hakukierroksen jälkeen MFF-kaudelle 2021-2027 osoitettu sotilaallisen liikkuvuuden rahoitus on sidottu kokonaan, poisluettuna mahdollisesti toteutumatta jäävistä hankkeista vapautuvaa rahoitusta.

Ruotsin Nato-jäsenyyden myötä Suomen ja Skandinavian aluetta ja sen liikennejärjestelmää on tarkasteltava yhä selkeämmin alueellisesti kehitettävänä kokonaisuutena. Siellä olevaa liikenneinfrastruktuuria on kehitettävä siten, että sotilaallisen liikkuvuuden edellyttämät liikenne-käytävät, solmukohdat ja logistiikkakeskukset muodostavat rajojen yli jatkuvan kokonaisuuden ja jossa todettuja pullonkauloja poistetaan sekä kansallisin, että maiden välisin yhteistoimin.

Sotilaallisen liikkuvuuden ja sen kehittämisen mahdollistamiseksi Suomi esitti syksyllä 2023 Euroopan komissiolle Torniosta Kilpisjärven kautta Norjan rajalle johtavan valtatie 21 eli Eurooppa 8-tien lisäämistä TEN-T:n kattavalle verkolle huomioiden myös kaikki väylän varrella olevat Ruotsin ja Suomen välisten maayhteyksien kannalta tärkeät Torniojoen ylittävät sillat. Esitys sisällytettiin TEN-T-kartoille kattavan verkon yhteytenä trilogisovussa joulukuussa 2023.

Puolustusministeriö on arvioinut Nato-jäsenyyden ja Naton yhteisen puolustuksen toimeenpanon edellyttämiä sotilaallisen liikkuvuuden kehittämistarpeita sekä pyytänyt pääesikunnalta sotilaallisen neuvon todetuista ja ennakoitavissa olevista kehittämistarpeista. Arvion mukaan kansallista maantie-, rautatie-, satama- ja lentokenttäinfrastruktuuria on kehitettävä siten, että se mahdollistaa liittolaismaiden joukkojen tehokkaan vastaanottamisen ja siirtymisen keskittämisalueiden kautta operaatioalueille, raskaan kaluston käsittelyn ja siirron, sotilaallisen operoinnin, painopisteen muutokset sekä pohjoismaisen alueellisen logistiikkaverkon luomisen ja toiminnan. Arviossa on todettu monia liikenneinfrastruktuuria koskevia kehittämistarpeita, joita koskevia kehittämismahdollisuuksia analysoidaan yhteistyössä puolustushallinnon ja liikenne- ja viestintähallinnon kanssa muun muassa valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman eli Liikenne 12-suunnitelman päivityksen yhteydessä. Puolustushallinnon arvion mukaan liikenneinfrastruktuuria on kehitettävä erityisesti Pohjois-Suomessa.

Liikennejärjestelmän kokonaisuuden, huoltovarmuuden ja mahdollisten häiriötilanteiden huomioimiseksi suunnittelutyössä on hyödynnettävä Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan yhteistyössä kehitettyä liikennejärjestelmän mallinnusyhteistyötä. Pohjoismaiseen varautumisyhteistyöhön (FISE-NODE) on kutsuttu osallistumaan myös Norja ja Tanska, mikä toteutuessaan parantaa mallintamisen lisäarvoa alueellisen liikennejärjestelmän kehittämisessä.

Suomi tukee EU:n sotilaallisen liikkuvuuden hankkeita sekä hyödyntää täysimääräisesti. Verkkojen Eurooppa -välineen (Connecting Europe Facility, CEF) rahoitusta sotilaallisen liikkuvuuden hankkeisiin. EU:n tulevaan rahoituskehyskokonaisuuteen liittyen Suomi muodostaa erillisiä ennakkovaikuttamislinjauksia ennen kesällä 2025 annettavaa uutta rahoituskehysehdotusta.